

МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ПРОФЕСІЙНОЇ ЕТИКИ СЛІДЧОГО

Костючок Юлія Леонідівна,

аспірантка відділу дослідження проблем
кримінального процесу та судоустрою
Науково-дослідного інституту вивчення проблем
злочинності імені академіка В. В. Сташиса
Національної академії правових наук України

У науковій статті досліджено міжнародні стандарти професійної етики слідчого. Актуальність обраної теми зумовлена тим, що міжнародні стандарти відображають найкращий досвід багатьох держав, узагальнений на міжнародному рівні, який відіграє важливу роль у реформуванні національної системи кримінальної юстиції.

Метою статті є визначення системи міжнародних стандартів професійної етики слідчого, а також характеристика змісту її основних принципів, правил та вимог.

Міжнародні стандарти професійної етики слідчого визначено як сукупність взаємопов'язаних і взаємозумовлених правових та морально-етичних вимог, правил і принципів, які висувають до поведінки слідчого як співробітника правоохоронного органу й спрямовані на належну реалізацію покладених на нього процесуальних повноважень в інтересах суспільства.

З'ясовано, що на міжнародному рівні стандарти професійної етики слідчого тривалий час формувалися в контексті встановлення вимог до діяльності поліції. При цьому в системі міжнародних стандартів етики слідчого виокремлено глобальний (загальносвітовий) та регіональний (європейський) рівні.

Обґрунтовано, що основними джерелами міжнародних стандартів професійної етики слідчого є Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку від 1979 року, Декларація про поліцію від 1979 року та Європейський кодекс поліцейської етики від 2001 року, а також практика Європейського суду з прав людини.

На підставі аналізу вказаних міжнародно-правових документів виокремлено такі базові принципи професійної етики слідчих: професіоналізм, публічність, справедливість, відповідальність, обмеженість у застосуванні примусу, чесність, неупередженість, гідність, конфіденційність, доброчесність, заборону катувань та нелюдського поводження та ін.

Ключові слова: *слідчий, професійна етика, етика слідчого, міжнародні стандарти, обов'язки слідчого, досудове розслідування, кримінальна юстиція.*

Kostiuchok Yuliia. International standards of professional ethics of investigators

This scientific article examines international standards of professional ethics for investigators. The relevance of the chosen topic is due to the fact that international standards reflect the best practices of many countries, generalized at the international level, which play an important role in reforming the national criminal justice system.

The purpose of the article is to define a system of international standards of professional ethics for investigators, as well as to characterize the content of its basic principles, rules, and requirements.

International standards of professional ethics for investigators are defined as a set of interrelated and interdependent legal and moral-ethical requirements, rules, and principles that are imposed on the behavior of investigators as law enforcement officers and are aimed at the proper implementation of their procedural powers in the interests of society.

It has been established that, at the international level, professional ethics standards for investigators have long been developed in the context of establishing requirements for police activities. At the same time, the system of international standards of ethics for investigators distinguishes between global (worldwide) and regional (European) levels.

It has been substantiated that the main sources of international standards of professional ethics for investigators are the 1979 Code of Conduct for Law Enforcement Officials, the 1979 Declaration on the Police, and the 2001 European Code of Police Ethics, as well as the practice of the European Court of Human Rights.

Based on an analysis of these international legal documents, the following basic principles of professional ethics for investigators have been identified: professionalism, transparency, fairness, responsibility, limited use of coercion, honesty, impartiality, dignity, confidentiality, integrity, prohibition of torture and inhuman treatment, etc.

Key words: investigator, professional ethics, investigator ethics, international standards, investigator duties, pre-trial investigation, criminal justice.

Постановка проблеми. У сучасних умовах реформування системи кримінальної юстиції України зростає значення дотримання етичних стандартів у професійній діяльності слідчого, адже саме від його діяльності залежить ефективність розслідування кримінальних правопорушень. Основу етичних вимог до слідчого формують міжнародні стандарти, які відображають найкращий досвід багатьох держав, узагальнений на міжнародному рівні. Водночас гармонізація національної правової системи з міжнародними стандартами має низку проблемних моментів, до яких можна зарахувати: недоліки (прогалини, колізії, неповнота) законодавчої регламентації етичних правил і вимог; відсутність дієвого механізму контролю дотримання етичних норм; опір з боку усталених професійних традицій у середовищі слідчого корпусу тощо. Зазначене визначає актуальність дослідження міжнародних стандартів професійної етики слідчого, яке б могло слугувати теоретичним підґрунтям для розробки практичних рекомендацій щодо вдосконалення правового регулювання професійної етики слідчих в Україні.

Аналіз досліджень. Наукові розробки щодо професійної етики слідчих здійснювали такі вітчизняні вчені, як Ю. М. Грошевий, Л. М. Гуртієва, А. В. Лапкін, В. Т. Нор, В. М. Парасюк, Н. З. Рогатинська та інші дослідники. Роль міжнародних стандартів у регулюванні слідчої та іншої професійної діяльності у сфері кримінальної юстиції досліджували І. В. Гловюк, О. М. Корженко, О. М. Литвак, М. І. Хавронюк, С. І. Чернобаєв та ін. Водночас проблематика міжнародних стандартів професійної етики слідчого досі не була предметом самостійних наукових досліджень.

Мета статті – визначити систему міжнародних стандартів професійної етики слідчого, а також схарактеризувати зміст її основних принципів, правил та вимог.

Виклад основного матеріалу дослідження. Як справедливо відмічають дослідники, діяльність слідчого, який розслідує кримінальне правопорушення, має не лише базуватися на кримінальних процесуальних нормах закону конкретної держави, а й відповідати міжнародним стандартам [1, с. 71]. Насамперед ідеться про міжнародні стандарти прав людини та стандарти системи кримінальної юстиції, значення яких, на думку А. В. Лапкіна, полягає в тому, що вони: 1) використовуються для оцінки зарубіжними партнерами загального стану національної правової системи України; 2) слугують універсальним індикатором рівня ефективності національної системи кримінальної юстиції та ступеня її реформування; 3) визначають дороговказ для перебудови системи кримінальної юстиції; 4) є рушійною силою процесів трансформації; 5) є конкретним інструментом такого реформування [2, с. 25]. Зазначені положення можна використовувати і для характеристики міжнародних стандартів професійної етики слідчого.

Водночас слід звернути увагу, що на міжнародному рівні стандарти професійної етики слідчого тривалий час формувалися в контексті встановлення вимог до діяльності поліції. Це зумовлено тим, що в різних державах є різні системи досудового розслідування. Водночас у більшості країн саме поліція відіграє основну роль у здійсненні досудового розслідування кримінальних правопорушень. При цьому здійснення досудового розслідування посідає важливе місце серед функцій поліцейських органів. З огляду

на це, на міжнародному рівні значення стандартів професійної етики слідчого здебільшого відіграють саме міжнародні стандарти діяльності поліції. Можна вважати, що такий підхід склався історично, і він загалом прийнятний, хоч і не враховує кількох важливих аспектів: 1) відмінності досудового розслідування як кримінальної процесуальної діяльності від «адміністративної» діяльності поліції; 2) диференціації органів досудового розслідування в різних країнах (які можуть містити не тільки поліцію, а й, наприклад, органи безпеки, антикорупційні органи, органи економічної безпеки та ін.); 3) необхідності забезпечення спеціального статусу слідчого, порівняно зі «звичайними» поліцейськими, в аспекті гарантування незалежності, підвищених вимог до компетентності та ін.

Так, можна вважати, що положення міжнародних документів щодо діяльності поліції повною мірою поширюються не тільки на слідчих поліції, а й на слідчих інших правоохоронних органів, що мають спільні з поліцією завдання в частині запобігання та протидії злочинності, а також виявлення злочинів. Зважаючи на викладене, в Україні положення таких міжнародних документів поширюються на слідчих, дізнавачів та детективів усіх органів досудового розслідування, а саме: Національної поліції, Служби безпеки України, Державного бюро розслідувань, Національного антикорупційного бюро України, Бюро економічної безпеки України.

У системі міжнародних стандартів етики слідчого можна виокремити глобальний (загальносвітовий) та регіональний (європейський) рівні.

Так, на глобальному рівні основним документом, який містить міжнародні стандарти етики слідчих, є Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку, затверджений Резолюцією 34/169 Генеральної асамблеї ООН 17 грудня 1979 р. Цей документ визначає, серед іншого: 1) обов'язок посадовців захищати всіх осіб від протиправних актів з високим рівнем відповідальності, що вимагається їх професією (ст. 1); 2) поважати і захищати людську гідність, підтримувати та захищати права

людини стосовно всіх осіб (ст. 2); зберігати в таємниці конфіденційні відомості (ст. 4); забезпечувати охорону здоров'я затриманих осіб (ст. 6); поважати закон та запобігати будь-яким його порушенням (ст. 7). Крім того, Кодекс забороняє застосування катувань або інших видів жорстокого поводження (ст. 5) та вчинення будь-яких актів корупції (ст. 6) [3]. Зазначені стандарти є базовими для всіх співробітників правоохоронних органів, зокрема слідчих. Водночас вони не відображають специфіки діяльності слідчих зі здійснення досудового розслідування.

На європейському рівні можна виокремити такі документи, як Декларація про поліцію та Європейський кодекс поліцейської етики. Так, у затвердженій Резолюцією Парламентської Асамблеї Ради Європи № 690 (1979) Декларації про поліцію Розділ «А. Етика» охоплює всіх осіб і організації, зокрема такі органи, як таємні служби, воєнізовані сили поліції, збройні сили і дружинники, що виконують поліцейські функції та несуть відповідальність за підтримання правопорядку, розслідування порушень і підтримку публічного порядку та державної безпеки. Він передбачає, зокрема, що: офіцер поліції повинен виконувати свої обов'язки, покладені на нього законом, захищаючи своїх співгромадян і суспільство від насильства, злочинних та інших шкідливих дій, визначених законом (п. 1); офіцер поліції повинен діяти чесно, неупереджено та гідно, зокрема, утримуючись від будь-яких корупційних дій (п. 2); забороняються страти, катування та інші форми нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання (п. 3); офіцер поліції повинен утримуватися від виконання будь-яких наказів, про які він знає або повинен знати, що вони є протиправними (п. 4); офіцер поліції повинен нести особисту відповідальність за власні дії та за дії або бездіяльність, здійснені за його наказом, і які є протиправними (п. 9); офіцер поліції повинен зберігати в таємниці всі питання конфіденційного характеру, з якими він має справу (п. 15) та ін. [4] Отже, цей документ повторює низку положень Кодексу поведінки поса-

дових осіб з підтримання правопорядку, прийнятого майже одночасно, але є більш широким за обсягом. Також показово, що в ньому наголошується на етичному характері відповідних вимог, хоча вони стосуються не тільки етики, а й загальних обов'язків поліцейських, які мають бути визначені законом.

Водночас на європейському рівні вагоме значення має Європейський кодекс поліцейської етики – більш сучасний документ, затверджений Рекомендацією Rec (2001) 10 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам від 19 вересня 2001 р. При цьому роль Ради Європи в реформуванні системи кримінальної юстиції України дослідники розглядають у таких аспектах: 1) розробка загальних для всіх країн – членів Ради Європи стандартів щодо системи кримінальної юстиції; 2) контроль за дотриманням цих стандартів з боку окремих держав, зокрема України; 3) підтримка реформ у сфері кримінальної юстиції [5, с. 23]. Так, Кодекс можна розглядати як звід загальних для всіх країн – членів Ради Європи, включно з Україною, міжнародних стандартів професійної етики поліцейських, що має використовуватися національними законодавцями при реформуванні органів поліції, а також розробці й затвердженні кодексів або правил професійної етики співробітників цих органів, які мають правовий статус поліцейських [6, с. 274]. Він застосовується до поліцейських служб чи інших владно уповноважених та/або контролюваних органів з основними завданнями забезпечення правопорядку в громадянському суспільстві, й уповноважених державою застосовувати силу та/або спеціальні повноваження для цих цілей [7].

Поряд із загальними положеннями, які застосовні щодо будь-яких співробітників поліції, Кодекс установлює вимоги щодо поліцейського розслідування, які прямо звернені до слідчих. Так, поліцейські розслідування мають бути засновані як мінімум на розумній підозрі про фактичне вчинення або можливе вчинення правопорушення чи злочину (п. 47 Кодексу). На поліцейських покладється дотримання принципів презумпції невинуватості та забезпечення права

на захист (п. 48 Кодексу). Поліцейські розслідування мають бути об'єктивними і справедливими, але водночас чутливими й гнучкими до особливих потреб осіб, як-от діти, підлітки, жінки, меншини, включно з етнічними меншинами і вразливими особами (п. 49 Кодексу).

Окрема увага приділена захисту прав свідків та потерпілих. Згідно з п. 51 Кодексу, поліція має усвідомлювати специфічні потреби свідків і дотримуватися деяких правил, які стосуються захисту свідків і допомоги їм протягом розслідування, особливо коли є ризик залякування свідків, а відповідно до п. 52 Кодексу поліція має забезпечувати необхідну підтримку, допомогу та інформацію для жертв злочинів без будь-якої дискримінації. При здійсненні розслідування від поліцейських вимагається належно й справедливо проводити допити, а саме інформувати допитуваних осіб про причини допиту та про інші відповідні факти, записувати й зберігати зміст допитів (п. 50 Кодексу); забезпечувати усний чи письмовий переклад протягом усього поліцейського розслідування (п. 53 Кодексу).

Під час затримання, згідно з п. п. 54–57 Кодексу, поліцейські повинні враховувати гідність, вразливість й особисті потреби кожного затриманого; забезпечувати безпеку, охорону здоров'я, гігієну та належне харчування людей протягом періоду тримання їх під вартою, забезпечувати право затриманих на повідомлення третій особі про затримання, на доступ до правової допомоги та на медичне обстеження в лікаря тощо.

Наведені положення Кодексу дають підставу для висновку, що його можна розглядати як значний крок уперед на шляху міжнародно-правової регламентації професійної етики слідчих, оскільки від встановлення загальних етичних стандартів для співробітників поліції, які реалізуються при виконанні всіх функцій останньої, він перейшов до визначення специфічних стандартів досудового розслідування, які мають значення насамперед для слідчих.

Поряд з указаними документами важливу роль у встановленні міжнародних стандартів професійної етики слідчих віді-

грає практика Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ), зокрема правові позиції, викладені в рішеннях у справах «Олексій Михайлович Захаркін проти України» [8], «А.Н. проти України» [9], «Холодков і Холодкова проти України» [10] та ін. На основі аналізу цих та інших рішень ЄСПЛ, науковці формулюють такі етичні принципи діяльності слідчого:

- принцип відповідальності та справедливості, згідно з яким слідчі повинні виконувати накази, які законно видають їхні керівники, але зобов'язані утримуватися від виконання явно незаконних наказів і вказівок. Під час проведення розслідування поліція має виконувати свої завдання справедливо, причому вимога справедливості є абсолютною, не підлягає обмеженням і містить, зокрема, вимоги неупередженості та недискримінаційного підходу;

- принцип уникнення неправомірного застосування примусових заходів, згідно з яким слідчий не повинен за жодних обставин вчиняти, підбурювати або терпимо ставитися до будь-яких форм катування, нелюдського чи такого, що принижує гідність, поводження чи покарання;

- принцип обґрунтованості поліцейських дій (зокрема, обґрунтованість затримання, проведення слідчих дій тощо), ретельності та оперативності, згідно з яким будь-які процесуальні дії, зокрема можливі втручання у приватне життя особи, повинні бути юридично зумовленими, необхідними та обґрунтованими [11, с. 27–31].

Водночас виокремлюють такі принципи:

- усебічність і повноту застосування заходів, спрямованих на розкриття кримінального правопорушення, який передбачає правильність, послідовність і логічність отримання доказів та оперування ними, обґрунтування процесуальних рішень;

- незалежність і неупередженість слідчого;

- прозорість досудового розслідування, захист прав та інтересів потерпілого та свідків;

- урахування під час досудового розслідування індивідуальних особливостей особи правопорушника, зокрема

його віку, гендерної належності, національності, релігійних переконань та ін. [12, с. 150].

Вочевидь, перелік указаних принципів може бути доповнений такими, як чесність, неупередженість, гідність, конфіденційність, доброчесність (стійкість до корупції) та ін. Водночас важливо відокремлювати правила професійної етики слідчого від принципів досудового розслідування чи кримінального провадження загалом. Хоча в певній частині вони поєднуються, проте етичні вимоги до слідчих відображають насамперед особистісний аспект, тобто мораль слідчого як людини і співробітника органу правопорядку. Натомість принципи (засади) досудового розслідування стосуються порядку (процедури) його здійснення, де слідчий є лише одним з учасників, хоч і таким, якому належить ключова роль. Отже, морально-етичні вимоги до слідчого покликані створити необхідні передумови для належної реалізації покладеної на нього процесуальної функції і повноважень, передбачених законом.

Висновки. Ураховуючи викладене, міжнародні стандарти професійної етики слідчого можна визначити як сукупність взаємопов'язаних і взаємозумовлених правових та морально-етичних вимог, правил і принципів, які висувають до поведінки слідчого як співробітника правоохоронного органу й спрямовані на належну реалізацію покладених на нього процесуальних повноважень в інтересах суспільства. При цьому в системі міжнародних стандартів етики слідчого можна виокремити глобальний (загальносвітовий) та регіональний (європейський) рівні.

На обох рівнях міжнародні стандарти професійної етики слідчого тривалий час формувалися в контексті встановлення вимог до діяльності поліції. Попри це, такі стандарти мають універсальний характер і можуть застосовуватися не лише до слідчих поліції, а й до інших правоохоронних органів. Такий підхід склався історично й загалом є прийнятним, хоч і не враховує кількох важливих аспектів: 1) відмінності досудового розслідування як кримінальної процесуальної діяльності від «адміністративної» діяльності поліції;

2) диференціації органів досудового розслідування в різних країнах; 3) необхідності забезпечення спеціального статусу слідчого порівняно зі «звичайними» поліцейськими.

Основними джерелами міжнародних стандартів професійної етики слідчого є Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку від 1979 року, Декларація про поліцію від 1979 року та Європейський кодекс поліцейської етики

від 2001 року, а також практика Європейського суду з прав людини. На підставі аналізу вказаних міжнародно-правових документів можна виокремити такі базові принципи професійної етики слідчих, як професіоналізм, публічність, справедливість, відповідальність, обмеженість у застосуванні примусу, чесність, неупередженість, гідність, конфіденційність, доброчесність, заборону катувань, нелюдського поводження та ін.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Етика прокурора, судді, слідчого : навчальний посібник / Л. М. Гуртієва, О. В. Капліна, А. В. Лапкін та ін. ; тех. ред. Ю. Д. Батан; за ред. А. В. Лапкіна, Г. Шмельцер. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. 284 с. С. 71.

2. Лапкін А. В. Міжнародні стандарти як основа реформування системи кримінальної юстиції в напрямі євроінтеграції. *Ампаро*. 2022. Спецвипуск. Том 2. С. 24–30. DOI <https://doi.org/10.26661/2786-5649-2022-спец-2-03>

3. Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку, прийнятий Резолюцією 34/169 Генеральної асамблеї ООН 17 грудня 1979 р. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/MU79004R>

4. Про Декларацію про поліцію: Резолюція Парламентської Асамблеї Ради Європи № 690 (1979). URL: <https://pravo.org.ua/wp-content/uploads/old/files/Criminal%20justice/rezol.pdf>

5. Лапкін А. В. Роль Ради Європи у реформуванні системи кримінальної юстиції України у напрямі євроінтеграції. *Нове українське право*. 2022. Вип. 6. Т. 2. С. 22–27. DOI <https://doi.org/10.51989/NUL.2022.6.2.3>

6. Костючок Ю. Л. Європейський кодекс поліцейської етики як джерело професійної етики слідчого. *Сучасний розвиток державотворення та правотворення в Україні: проблеми теорії та практики* : зб. матеріалів XIII Міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 16 трав. 2025 р. / за заг. ред. М. В. Трофименка. Київ : МДУ, 2025. С. 273–278.

7. Рекомендація Рес (2001) 10 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам щодо Європейського кодексу поліцейської етики (ухвалена Комітетом міністрів 19 вересня 2001 р. на 765-му засіданні Уповноважених представників міністрів). URL: https://hrea.org/wp-content/uploads/2021/02/Recommendation-Rec200110_European-Code-of-Police-Ethics_Ukrainian.pdf

8. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Олексій Михайлович Захаркін проти України» (заява № 1727/04) від 24 червня 2010 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_817

9. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «А. Н. проти України» (заява № 13837/09) від 29 січня 2015 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_a62

10. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Холодков і Холодкова проти України» (заява № 29697/08) від 7 травня 2015 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_a66

11. Принципи ефективного розслідування відповідно до практики Європейського суду з прав людини : наук.-метод. рек. / Уклад.: К. Л. Бугайчук, О. В. Федосова, Т. М. Малиновська та ін.; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків : ХНУВС, 2017. 81 с.

12. Чернобаев С. Міжнародні стандарти ефективного досудового розслідування. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. 2020. № 1(41). С. 147–150.

Стаття надійшла у редакцію: 29.08.2025

Стаття прийнята: 18.09.2025

Опубліковано: 27.10.2025

